

YENİ SAHİBKARLIQ MODELİ KİMİ “YAŞIL İQTİSADİYYAT”

Məqalədə yaşıl iqtisadiyyatın cəmiyyətin inkişafının iqtisadi sferasına təsirinin öyrənilməsi, bu sahədə dünya təcrübəsindən modellərin analiz olunması, müqayisəli təhlil nəticəsində ortaya çıxan indikatorların, Azərbaycan iqtisadiyyatına tətbiq olunmasının forma müxtəlifliyinin bundan irəli gələn konseptual töhfələrin əhəmiyyəti göstərilmişdir. Ənənəvi sahibkarlığın yerini almağa başlayan innovativ sahibkarlığın optimal inkişaf dinamikası, bundan irəli gələn problemlərin öncədən proqnozlaşdırılıb həll edilməsi, konseptual məsələnin əsas predmeti kimi öyrənilir. Həmçinin, məqalədə yaşıl iqtisadiyyatın sosial investisiya kimi formalaşdırılması və ondan optimal istifadə yolları təklif edilir.

Müasir dünyada ən əsas məsələlərdən biri sosial iqtisadi rifahı inkişaf etdirməkdir. Bu tendensiyada, yaşıl iqtisadiyyat önəmli rol oynayır.

Məqsəd – yaşıl iqtisadiyyatın cəmiyyətin əsas institutlarından biri olan sahibkarlığa verə biləcəyi töhfələrin öyrənilməsidir.

Metodologiya – tədqiqat işində nəzəri, iqtisadi və müqayisəli təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri – cəmiyyətin iqtisadi fəaliyyətində yaşıl iqtisadiyyat ehtiyatlarının rolu, sahibkarlıq, yaşıl sahibkarlıq kimi sahələrin ölkə iqtisadiyyatına verdiyi töhfələrin əhəmiyyəti müəyyən edilmişdir.

Açar sözlər: Yaşıl iqtisadiyyat, yaşıl iqtisadiyyat konsepsiyası, yaşıl sahibkarlıq, sahibkarlıq

Giriş

İqtisadi münasibətlərin yaşılşdırılması, onların “yaşıl” (yəni təbiətə uyğun) əsasa keçirilməsi sahəsində fəal praktik fəaliyyət bir neçə əsrlər boyu formalaşmış nəzəri əsaslandırma tələb edir. İqtisadçıların ətraf mühitə dair baxışlarının təkamülünün 17-20-ci əsrlər dövrünü əhatə edən tədqiqi diqqəti ona yönəldir ki, ekoloji problemlər uzun müddət tədqiqat spektrinə daxil olmayıb, çünki ətraf mühitdə əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verib. Bununla belə, sərvətin əsaslarını öyrənmək, artıq 17-18-ci əsrlərdə alimlər (Petty W., Quesnay F., Turgot A., Smith A.) onun yaradılmasında əsas rola işarə edərək, əmək, torpaq, təbiət, əkinçilik və D.Rikardo tərəfindən kəşf edilmiş torpağın münbitliyinin azalması qanunu hazırlanmışdır. XVIII-XIX əsrin sonlarında iqtisadi proseslərlə təbiət arasında müəyyən edilmiş əlaqəyə əsaslanaraq T.Maltus məhdud təbii ehtiyatlar ideyasını formalaşdırmışdır. Paralel olaraq, rifahın və cəmiyyətin sosial-ekoloji aspektləri (J.S.Mill) və sosial kapitalın təkrar istehsalı nəzəriyyəsi (K.Marks) arasında əlaqə ideyaları inkişaf etdirilir. XIX əsrin sonu XX əsrin birinci yarısında dünya iqtisadi fikrini xarici təsirlər nəzəriyyəsi (A.Piqu) ilə zənginləşdirir, bu da xüsusi mülkiyyət hüququnun ətraf mühit obyektlərinə təsirini nəzərə almağa imkan verir (R.Kouz). Ətraf mühitə dəymiş ziyan bu cür fəaliyyətlərə görə verginin tətbiqi əsasında dövlət subsidiyası şəklində zərər çəkmiş tərəfə ödənilməlidir. Təbii sərvətlərin tükənməsi ilə iqtisadiyyat arasında əlaqə problemlərinin (Q.Hotelinq, S.Kuznets, K.Boldvinq,

R.Solou) fəal tədqiqi, şəraitdə ekoloji qərarların qəbulu nəzəriyyəsinin başlanğıcının varlığı əsasında qeyri-müəyyənliyin əsası qoyulur (K.Arrow., Yakovlev I.A., Kabir L.S., Nikulina S.I., Rakov I.D. "Yaşıl" iqtisadi inkişafın maliyyələşdirilməsi: konsepsiyalar, problemlər, yanaşmalar).

XX əsrin ikinci yarısında ortaya çıxan nəzəri konsepsiyaların tədqiqi bu icmalın müəlliflərinə ekoloji problemlərin və onların həlli yollarının inkişaf etdirildiyi üç əsas istiqaməti müəyyən etməyə imkan verdi:

– Neoklassik məktəb, onun nümayəndələri tərəfindən ekoloji problemlərə tətbiq olunan vergilərə və s. köməyi ilə aradan qaldırılıla bilən xarici təsirlər kimi baxırlar.

– Ekoloji iqtisadiyyat məktəbi, onun nümayəndələri problemi iqtisadi artımın özündə görürlər.

– Klassik nəzəriyyə tərəfdarları “yaşıl” inkişafa mane olan bir sıra problemləri əsas hesab edən, əsas qeyri-müəyyənlikləri və “yaşıl” layihələrə sərmayenin aşağı axınını vurğulayan və onların həlli üçün bir sıra tədbirlər təklif edən post-Keynes məktəbi. (Zaxarova T.V. “Yaşıl” iqtisadiyyat yeni inkişaf kursu kimi: qlobal və regional aspektlər // Tomsk Dövlət Universitetinin bülleteni. 2011. № 4(16). səh. 28-37;)

Yaşıl İqtisadiyyat və Post Keynesçi yanaşma

Post-Keynesçi yanaşma dövlətə böyük rolun verildiyi dayanıqlı iqtisadi inkişafa nail olmağa yönəlmişdir. Bu məktəbin yanaşması çərçivəsində ekologiya sahəsində üç əsas problem nəzərdən keçirilir: Məhdud əvəzetmə effektləri, fundamental qeyri-müəyyənliklər, yeni investisiyaların maliyyələşdirilməsi. Burada qeyd olunan problemlərin həlli üçün bir sıra tədbirlər təklif olunur: dövlət siyasətində uzunmüddətli hədəflərin müəyyən edilməsi yolu ilə fundamental qeyri-müəyyənliklərin aradan qaldırılması; kreditlər üzrə dövlət zəmanətlərindən istifadə etməklə bu sənayedə maliyyələşməni artırmaqla bank sektorunun ətraf mühitin qorunmasında rolunun artırılması aiddir. “Yaşıl” iqtisadiyyatın dar təfsiri daha mənalı hesab olunur, beləki: çirkləndiricilərin və istixana qazlarının emissiyalarını azaltmaq və nəzarət etmək üçün texnologiya və avadanlıqların inkişafı, istehsalı və istismarı, iqlim dəyişikliyinə monitorinqi və proqnozlaşdırılması, enerji üçün qurğular, texnologiyalar, resurslara qənaət, bərpa olunan enerji və.s. Bundan əlavə, “yaşıl” iqtisadiyyat bina və tikililəri temperaturun, rütubətin, külək yükünün və s.-nin qəfil dəyişməsindən qorumaq üçün texnologiya və materialların işlənilib hazırlanmasını, istehsalı və istifadəsini əhatə edir. Bunlar modernləşdirmə ilə yanaşı, iqtisadi fəaliyyət növləridir və istehsalın səmərəliliyinin artırılması insanların yaşayış mühitinin yaxşılaşdırılmasına (və ya qorunmasına), o cümlədən texnogen emissiyaların azaldılmasına, əhəlinin və təsərrüfat kompleksinin dəyişən iqlim şəraitinə uyğunlaşmasına kömək edir.

Yaşıl iqtisadiyyat, sosial-iqtisadi inkişafda öz missiyasının müxtəlif aspektlərinə diqqət yetirir: inkişaf etmiş ölkələr üçün prioritet rəqabət iş yerlərinin qorunmasıdır; inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün – davamlı inkişaf, yoxsulluğun azaldılması, ədalət mühakiməsi və vətəndaşların iştirakı məsələləri bura aiddir. Beləliklə, sübut edilmişdir ki, “yaşıl” iqtisadiyyatda əsas məsələ ekoloji problemlər deyil, iqtisadi inkişaf və sosial siyasət problemləridir.

İnkişaf vəzifəsi ilə ətraf mühitin qorunması vəzifəsini birləşdirməyə yönəlmiş “Yeni Qlobal Yaşıl Saziş” o cümlədən, ekoloji artım nişlərinin və ən son ekoloji təmiz texnologiyaların prioritet inkişafı vasitəsilə iqlim amili də buraya daxildir. Bu ideyanın mahiyyəti ekoloji standartların dünya iqtisadiyyatına daxil edilməsi, istehsalın karbon intensivliyinin və enerji tutumunun maksimum azaldılmasına yönəldilməsi idi.

Sosial məsuliyyətli investisiyalar

Yaşıl iqtisadi konsepsiyada ən önəmli məsələlərdən biri sosial məsuliyyətli investisiyadır. İnvestorlar tərəfindən nəinki müəyyən gəlir dərəcəsini, həm də investisiya obyektinin bir sıra sosial, ekoloji, etik meyarlara uyğunluğunu, korporativ idarəetmənin müəyyən standartlarına uyğunluğunu təmin etmək tələbi müasir dövrdə inkişaf etmiş bir prosesdir. 1960-cı illər, Avropada və Şimali Amerikada investorları sərmayə qoymağa yanaşmalarını dəyişməyə, yəni yalnız müəyyən gəlir əldə etmək fikrindən əl çəkməyə və məsuliyyətli investisiya ideyası ilə silahlanmağa məcbur edən müxtəlif səbəblər var. Həmin illərin ağır siyasi vəziyyəti (regional hərbi münaqişələr, Cənubi Afrikada aparteid rejiminin ləğvi uğrunda mübarizə və irqi ayrı-seçkilik, sənayenin sürətli inkişafı nəticəsində Avropada yaranmış ağır ekoloji vəziyyət və s.), qloballaşmanın getdikcə artan tempi, həmçinin dünya iqtisadiyyatı və maliyyə müəyyən rol oynamışdır. Bu, maliyyə sərmayəsi ilə humanitar məqsədlər arasında sıx əlaqəni nümayiş etdirmişdir ki, bu da investorların sərmayə qoyulan pulların hansı məqsədlərə xərcləndiyinə diqqətinin artmasına səbəb olmuşdur.

Beləliklə, sosial məsuliyyətli investisiyalar biznesin ətraf mühitə və cəmiyyətə təsirinin dərk edilməsindən və bu təsirlərin məsuliyyətli olmasının dərkindən yaranmışdır. Belə təsirin nəticələrini dərk edərək, biznes investisiya layihələrində sosial, ekoloji və idarəetmə amilləri məsuliyyətlə nəzərə alınmalıdır. Bu dünyagörüşünün cəmiyyətdə geniş vüsət alması ilə investisiya strategiyalarında sosial, ekoloji, etik və idarəetmə amillərinin məsuliyyətlə nəzərə alınmasına keçidin nəticələri haqqında anlayışı investisiya bazarı iştirakçıları arasında yaymaq məqsədini elan edən institutlar formalaşdı. Sözün geniş mənasında, sosial məsuliyyətli investisiyaların (İngilis Sosial Məsuliyyətli İnvestisiyadan - SRI) həyata keçirilməsi yalnız investora qoyulmuş vəsaitdən müəyyən gəlir gətirməyəcək. Layihəyə qoyulan investisiyalar sosial problemlərin həlli, investisiya layihəsinin həyata keçirildiyi ərazinin ekoloji təhlükəsizliyinin və iqtisadi artımının təmin edir. Bu cür investisiyalar müəyyən ərazinin hüdudlarında yaşayan icmaların sosial-iqtisadi inkişafı problemləri kompleksinin həllinə töhfə verdiyindən davamlı inkişafa nail olmağa yönəlir. Sosial məsuliyyətli investisiya biznes üçün maliyyə nəticələri ilə sosial fayda arasında tarazlığın tapılması prosesində əldə edilən nəticədir.

Hal-hazırda bu cür investisiyaların müəyyənləşdirilməsinə və onların strukturunun tam təsvirinə vahid yanaşma yoxdur. İnvestisiya növü investorun hansı amilləri (ESG sistemindən) ən vacib hesab etdiyindən asılı olaraq müəyyən edilir (Cədvəl 1-ə baxın).

Cədvəl 1. Məsul bazarda məsul investisiyaların növləri və investorların növləri

İnvestisiya növü	İnvestisiya motivi	İnvestor növü	Xarakteristika
1	2	3	4
<i>Impact investing</i>	Fəaliyyəti sosial və ekoloji mühitə müsbət təsir göstərən şirkətlərdə vəsaitlərin yerləşdirilməsi	Fərdi investorlar, vençur kapitalistləri	Öz əmanətlərini və ya pensiya yığımlarının bir hissəsini investisiya edən vətəndaşlar
<i>Sustainable investing</i>	Davamlı inkişafda lider olan şirkətlərin investisiya məqsədləri üçün axtarışı və seçimi	Banklar, kredit ittifaqları	Maliyyəyə bərabər çıxışı təmin etmək missiyamızın bir hissəsi kimi aşağı və orta gəlirli insanlar üçün xidmətlər
<i>Ethical investing</i>	İnvestisiya məqsədləri üçün etik biznes meyarına cavab verən şirkətlər seçilir	fondlar, menecerlər, şirkətlər, investisiyalar	Dəstək göstərən investisiya layihələri, missiyalarına, dəyərlərinə və ESG meyarlarına cavab verir

1	2	3	4
<i>Green investing</i>	Şirkətlərə investisiya qoymaq ətraf mühitə zərər verməyən məhsulların (işlərin, xidmətlərin) istehsalı və ya “yaşıl” texnologiyalara (enerji/resurs baxımından səmərəli, təbiətə uyğun) investisiya texnologiyaları)	banklar	İnvestisiya etik məqsədlərə, dini baxışlara uyğun olaraq
<i>Mission-related investing</i>	Müvafiq investisiyalar investor missiyaları	xəstəxanalar,	Layihələrə investisiya şirkətin siyasəti ilə müəyyən edilmiş ESG meyarlarına cavab verən
<i>Values-based investing</i>	İnvestorun bəyan etdiyi dəyərlərə əsaslanan investisiyalar	təhsil müəssisləri, dini qurumlar	Müəyyən edilmiş siyasətlərə cavab verən layihələrə investisiya qoymaq
<i>Community investing</i>	İnvestisiya, icma inkişafı daxildir	Sığorta qurumları	Maliyyə dəstəyi vətəndaşlar və yerli şirkətlər, yerli icmanın inkişafına yönəlmişdir

Mənbə: Tərtib edilmişdir: SRI Əsasları. URL: <http://www.ussif.org/sribasic>

Nəticə

“Yaşıl” iqtisadi artımın roluna və onun maliyyələşdirilməsinə yanaşmalara dair baxışların təkamülü nəticəsində bu gün belə bir fikir üstünlük təşkil edir ki, hər bir ölkə davamlı inkişafın maliyyələşdirilməsi üçün öz strategiyasını hazırlamalı və bu strategiya bütün mənbələri nəzərə almalıdır. Maliyyə resurslarının (dövlət və özəl, daxili və beynəlxalq) və hökumətin vəzifəsi mövcud olanları, o cümlədən qeyri-ənənəvi maliyyə mənbələrinin fəal cəlb edilməsi yolu ilə səfərbər etmək və əhəmiyyətli dərəcədə artırmaqdır.

Həm xarici, həm də daxili investisiya mühitinin yaratdığı yaşıl inkişafa maneələri aradan qaldıraraq, bütün dünyada hökumətlər ardıcıl olaraq milli maliyyə sistemlərində islahatlar aparır, dövlət dəstəyinin milli mexanizmlərini formalaşdırırlar.

"Yaşıl" layihələr bazar iştirakçılarını hərəkətə keçməyə həvəsləndirir. Yaşıl investisiyalar isə, dövlətin müdaxiləsi ilə özəl kapitalın iqtisadiyyatın “çirkli” sektorlarından köçürülməsi prosesini stimullaşdırmağa imkan verir. Eyni zamanda, o, milli xüsusiyyətlərin və inkişaf problemlərinin yaratdığı müəyyən spesifik elementləri “yaşıl” inkişafın maliyyələşdirilməsinin milli modelinə daxil etmək imkanına malikdir. Bu imkan ölkələr tərəfindən daxili maliyyə tədbirləri, ticarət, maliyyə və bazar infrastrukturunu vasitəsilə beynəlxalq əməkdaşlığı əhatə edən milli maliyyələşdirmə modelinin formalaşmasını dəstəkləyən müasir mexanizmlərdən irəli gəlir.

Yaşıl investisiya beynəlxalq miqyasda nəzərdən keçirildikdə, aktiv dəyişikliklərin baş verdiyi məsuliyyətli investisiya prosesidir və bu dinamik şəkildə inkişaf edən aydın bir tendensiyadır.

Ədəbiyyat

1. Wainwright, J. and Mann, G. (2018), *Climate Leviathan A Political Theory of Our Planetary Future*, Verso Books, London-Nyuyork Bell, J. ve J.J.Stellingwerf. (2012). *Sustainable Entrepreneurship: The Motivations & Challenges of Sustainable Entrepreneurs in the Renewable Energy Industry*, Master Thesis within Business Administration: Strategic Entrepreneurship, Jonkoping International Business School, Jonkoping University, Jonkoping.

2. Creech, H. Huppé, A.G. Paas, L ve Voora, V. (2012). Social and Environmental Enterprises in the Green Economy: Supporting sustainable development and poverty eradication on the ground, Published by SEED and IISD.
3. Bokarev A., Yakovlev I., Kabir L. Rusiyada "yaşıl" investisiyalar: prioritet sahələrin axtarışı // Maliyyə jurnalı. – 2017. – № 6(40). – s. 40-49. – url: https://www.ni.ru/images/FILES/Journal/Archive/2017/6/articles/fm_2017_6__03.pdf. Qurova I.P. Qlobal iqtisadiyyatda sosial məsuliyyət və etika: dərslik. – M.: MDBMİ-Universiteti, 2018. – 246 s.3.
4. Qurova I.P. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin etikas: dərslik. – M.: “Delo” nəşriyyatı, 2004. – 408 s.4. Rusiyada "yaşıl maliyyə": "yaşıl" investisiyalar üçün imkanların yaradılması analitik qeyd. Dünya Bankı Qrupu. [Elektron resurs]. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/699051540925687477/Russia-Green-Finance-Unlocking-Opportunities-for-Green-Investments>.5. "Yaşıl" investisiyalar: istifadə üçün təlimat. Tez istinad. NIFI, Beynəlxalq Maliyyə Mərkəzi. [Elektron resurs]. URL: https://www.min.n.ru/common/upload/library/2018/06/main/2017_instructions.pdf.
5. Yaşıl maliyyə: Rusiya üçün gündəm. Diaqnostik qeyd. Rusiya Bankında uzunmüddətli investisiya bazarı üzrə Ekspert Şurası. [Elektron resurs]. URL: https://m.min.n.ru/common/upload/20181102_Green_nance.pdf.7. Rusiya flaqman şirkətlərinin "yaşıl" investisiyalarının kalkulyatoru
6. Pak E.V., Piskulova N.A. Rusiyada yaşıl iqtisadiyyat sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq imkanları // Beynəlxalq proseslər. – 2017. – № 4(51). – s. 40-58. – doi:
7. 17994/IT.2017.15.4.51.3.10. OECD Yaşıl İnkişaf Göstəriciləri 2014. OECD. [Elektron resurs]. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264256767-ru>.11. Yaşıl inkişaf üçün özəl maliyyənin cəlb edilməsi: hökumətlərin, maliyyə institutlarının və inkişaf tərəfdaşlarının rolu. Müzakirə kağızı. – OECD, Ətraf Mühit üzrə Direktorluq, Ətraf Mühit Siyasəti Komitəsi. Yaşıl Fəaliyyət İşçi Qrupunun üçüncü illik toplantısı. OECD [Elektron resurs]. URL: <http://www.oecd.org>.
8. Rusiya Birbaşa İnvestisiya Fondu. Əməliyyatlar. Rdif.ru. [Elektron resurs]. URL: <https://rdif.ru/Portfolio>

Фарид Аббасзаде

«ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА» КАК НОВАЯ МОДЕЛЬ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Резюме

В статье показана роль зеленой экономики в экономической деятельности общества и значимость ее вклада как социальной инвестиции. Определяя роль зеленой экономики как новой социальной инвестиции, показано, как ее эффективно использовать. Объясняется оценка рационального использования ресурсов зеленой экономики как модели социальных инвестиций. В целях обеспечения устойчивого развития выделены перспективы развития, совместимые с зеленой экономикой, а также предложено формирование зеленой экономики как социальной инвестиции и пути ее оптимального использования.

Одним из важнейших вопросов в современном мире является развитие социального и экономического благосостояния. В этой тенденции важную роль играет «зеленая» экономика.

Цель – определить роль социальных инвестиций в благосостоянии общества зеленой экономики и изучить пути их эффективного использования.

Методология – в исследовательской работе использованы методы теоретического, экономического и сравнительного анализа.

Определены результаты исследования – роль резервов зеленой экономики в экономической деятельности общества, значение вклада эффективного использования зеленых территорий в качестве социальных инвестиций в экономику страны.

Ключевые слова: Зеленая экономика, концепция зеленой экономики, зеленая собственность, предпринимательство

Farid Abbaszada

"GREEN ECONOMY" AS A NEW ENTREPRENEURSHIP MODEL

Summary

In the article, the study of the impact of the green economy on the economic sphere of the development of the society, the analysis of models from the world experience in this field, the importance of the indicators emerging as a result of the comparative analysis, the diversity of forms of application to the economy of Azerbaijan, and the resulting conceptual contributions are shown. The optimal development dynamics of innovative entrepreneurship, which has begun to take the place of traditional entrepreneurship, is studied as the main premise of the conceptual issue. Also, the article proposes the formation of the green economy as a social investment and ways of its optimal use.

One of the most important issues in the modern world is to develop social and economic well-being. In this trend, Green economy plays an important role

The goal is to study the contribution that the green economy can make to entrepreneurship, which is one of the main institutions of society.

Methodology – theoreticcal, economic and comparative analysis methods were used in the research work.

The results of the research – the role of green economy reserves in the economic activity of the society, the importance of the contributions of areas such as entrepreneurship and green entrepreneurship to the country's economy have been determined.

Keywords: *Green economy, concept of green economy, green ownership, entrepreneurship*